

Відгук офіційного опонента
кандидата технічних наук, доцента Журила Дмитра Юрійовича
на дисертацію Панасюка Андрія Олеговича
«Професор Василь Іванович Альбіцький – вчений, педагог, фундатор
дослідницької справи в галузях гідравліки та гідротехніки на українських
теренах кінця ХІХ – початку ХХ ст.»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 032 «Історія і археологія»

Актуальність теми дисертації А. О. Панасюка, присвяченої комплексному вивченню діяльності та наукових досягнень В. І. Альбіцького як визначного вченого, якому належить фундаментальний внесок у розвиток гідравліки та гідротехніки в Україні, є безперечною.

Сучасність вимагає від дослідників поглибленого дослідження і переосмислення на тлі сучасних реалій, долі і наукової спадщини, як окремих визначних діячів науки, їхніх наукових шкіл, тобто, цілих поколінь науковців, життя й діяльність яких розгорталася у складні часи війн, революцій, невинуватих політичних і адміністративних утисків проти розвитку фундаментальної науки, і які, не дивлячись, на не дуже несприятливі умови для науково-педагогічної творчості, доклали величезних зусиль для реалізації високого покликання, сприяючи тим самим піднесенню науково-технічного потенціалу Батьківщини, а, водночас, зростанню інтелектуально-технічного багатства широкого загалу співвітчизників.

Лише з отриманням Україною незалежності з'явився інтерес до повернення історичної пам'яті про незаслужено забуті та примусово викреслені з вітчизняної та світової історії імена видатних вчених. Сьогодні, по-новому оцінюючи події 140-літньої давнини, дуже важливо належно оцінити діяльність визначних діячів науки, освіти і культури, які незважаючи на усі негаразди, наполегливо працювали на благо людства, реалізуючи свій таланти і знання.

Саме в такій парадигмі у наш час необхідно розглядати діяльність В. І. Альбіцького, вченого, який працював у порівняно вузькій галузі прикладної науки, розуміючи її величезне значення для майбутнього країни. На жаль, досі його особистість, його науково-освітня діяльність ще не стали предметом

спеціального комплексного наукового дослідження, їх не було належним чином поціновано.

Тому є всі підстави стверджувати, що обрана дисертантом тема дослідження має науково-практичне і суспільно-політичне значення. Цим і зумовлено її актуальність.

Зв'язок дисертації із науковими програмами. Дисертація А. О. Панасюка повною мірою відповідає меті загальнонаціональних і регіональних наукових напрямів, над якими працюють вчені-соціогуманітарії, зокрема, біографісти, історики вітчизняної науки, техніки і освіти. Дисертаційне дослідження підготовлено в загальному проблемно-тематичному ключі науково-дослідної роботи Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України і виконано у межах науково-дослідних тем: «Дослідження історії становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні (друга половина XIX – початок XXI ст.) як моделі організації науки» (ДР 0121U100600) і «Наукові та організаційні засади інформаційного забезпечення галузей агропромислового виробництва в умовах міжнародної інтеграції» (ДР 0121U100581).

Мета, дослідні завдання, об'єкт і предмет. У дисертації А. О. Панасюка чітко вирішене загальне завдання, над яким традиційно працюють історики: осягнуто історію, основні напрямки та тенденції розвитку значущих наукових напрямків через персональну історію, творчий та життєвий шлях науковців, їхню багату науково-педагогічну спадщину. Об'єктом дослідження виступив розвиток вищої технічної освіти й основ гідравліки та гідротехніки в Україні в умовах соціальних, економічних, політичних трансформацій кінця XIX – початку XX ст. Предметом дослідження стала наукова, педагогічна, організаційна і громадська діяльність професора В. І. Альбіцького, його теоретичний і практичний внесок у розвиток основ гідравліки, гідротехніки та вищої технічної освіти в Україні у 80-ті рр. XIX – у першій чверті XX ст.

Втілені А. О. Панасюком науково-дослідні підходи відповідають сучасним трендам досліджень у галузі історії науки і техніки, досягненням біографістики як теоретичної основи дослідження науково-педагогічної діяльності персоналій, реконструкції життєвого і творчого шляху вченого.

Наукова обґрунтованість і достовірність результатів дослідження.

Структура рецензованої роботи є логічною, послідовною та відповідає чинним вимогам до такого жанру праць.

У вступі автором дисертації представлено всі необхідні компоненти, які не викликають суттєвих заперечень. Автором достатньою мірою обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання дослідження, окреслено наукові завдання, об'єкт і предмет, хронологічні та територіальні межі вивчення, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, представлено апробацію основних положень тощо.

Під час опрацювання теми дослідження, дисертант провів серйозну пошукову роботу з вивчення досягнень попередників, опублікованих та неопублікованих історичних джерел, розробки наукового інструментарію дослідження. Цьому присвячено перший розділ дисертації, який містить три взаємопов'язані підрозділи. Не викликає заперечень по суті запропонований А. О. Панасюком висновок про те, що, *«у період існування радянської держави... постать і діяльність ученого були фактично забуті, перебуваючи під значним впливом ідеологічної фільтрації»* Особливо плідною, на думку офіційного опонента, стала пошукова робота дисертанта з виявлення та опрацювання неопублікованих і опублікованих історичних джерел. А. О. Панасюк залучив до дисертації широке коло історичних джерел: архівні документи і матеріали; документи і матеріали бібліотечних фондів; роботи меморіального характеру; матеріали роботи установ та організацій (звіти та періодичні видання; опубліковані та рукописні праці вченого, –97 одиниць). До наукового обігу А. О. Панасюком введено документи і матеріали, що зберігаються у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України,

Державних архівів Київської та Харківської областей, Центрального державного історичного архіву України. У підсумку це 60 справ 6 описів 6-ти фондів чотирьох центральних і регіональних архівних установ України. Вперше до наукового обігу введено чималу кількість архівних документів, а також ряд маловідомих матеріалів із періодичних видань. У такий спосіб рецензована наукова праця ґрунтується на презентативній та достовірній джерельній базі, що забезпечило достовірність і обґрунтованість суджень, положень, висновків її автора. Наукова обґрунтованість і достовірність результатів, представлених у рецензованій дисертації підтверджується комбінованим науковим інструментарієм, вдало підібраним автором. Зокрема, на думку офіційного опонента, виправданим є використання автором дисертації проблемно-хронологічного, порівняльно-історичного, біографічного, синхронічного, ретроспективного, періодичного та контент-аналізу, а також методів джерелознавчого аналізу, критики історичних джерел.

У другому розділі «Науково-педагогічна діяльність Василя Івановича Альбіцького», що складається з трьох взаємопов'язаних підрозділів, дисертантом акцентовано на чинниках формування наукового світогляду вченого; науково-педагогічній діяльності та ролі у становленні галузевої освіти. Безумовно, схвалення з боку офіційного опонента заслуговують фахові твердження, що ґрунтуються на аналізі різножанрових історичних джерел, що дозволило А. О. Панасюку виявити наукові пошуки професора Василя Альбіцького, його працю щодо створення ефективної системи підготовки інженерних кадрів, яка поєднувала б фундаментальні теоретичні знання з практичними навичками. Дисертанту вдалося чітко визначити фактори, що окреслили особистісні характеристики В. І. Альбіцького, його наукові пріоритети. Аргументованими є твердження автора дисертації, що *«Педагогічна діяльність ученого сприяла розвитку наукових інтересів, написанню та оприлюдненню нових задумів, концепцій і досліджень, а також стимулювала до подальших творчих експедицій та експериментів»*. Точно і предметно автор рецензованої дисертації з'ясовує неординарні педагогічні та новаторські здобутки вченого та педагога,

його багаторічну роботу в різних ЗВО, зокрема, в Харківському технологічному інституті. На посаді професора механіки у 1886-1913 рр. В. І. Альбіцький, крім викладання, брав активну участь в науково-дослідній діяльності, проводив експертні оцінки водно-енергетичних ресурсів у межах сучасних кордонів України та за її межами, приймав участь у судових справах як технічний експерт.

У третьому розділі «Організація В. І. Альбіцьким трансферу результатів наукових розробок у промислове виробництво», що складається з чотирьох взаємопов'язаних підрозділів, досліджено внесок В. І. Альбіцького у розвиток енергетики, гідротехнічної інженерії, створення та розвиток експериментальної бази для гідротехнічних та гідравлічних досліджень у ХТІ.

Автором небезпідставно з'ясовано, що найпліднішими роками у науково-педагогічній діяльності В. І. Альбіцького стали 1900–1908 рр., коли вчений працював як експерт, розробляв масштабні інженерні проекти, які значно пізніше частково було використано в енергетичній галузі України. Особливої уваги заслуговують результати дослідження автором історії становлення Гідравлічної лабораторії ХТІ.

Дисертантом справедливо визначено, що робота Василя Альбіцького в 1908–1913 рр. призвела не лише до заснування та розвитку Гідравлічної лабораторії Харківського технологічного інституту, а й дала поштовх до розвитку вітчизняної гідравліки, що вже за 20 років призвело до появи авіаційної спеціальності, яка базувалась на обладнанні Гідравлічної лабораторії ХТІ.

У висновках до дисертації узагальнено основні результати проведеного дослідження. Вони є науково-значущими, достовірними, аргументованими. Дуже позитивною складовою рецензованої дисертації є додатки, вміщені в ній. Вони, безперечно, не лише прикрасили дисертаційну роботу, а й вдало доповнюють основний текст дисертації, є інформаційними та пізнавальними.

Наукова новизна результатів дослідження А. О. Панасюка є дотриманою до чинних вимог стосовно наукової новизни дисертації. Вона полягає у формулюванні та реалізації наукової проблеми, яка дотепер не була предметом спеціального комплексного аналізу. Дисертантом вперше:

– сформовано і систематизовано розширену джерельну базу, що виходить за межі документообігу Харківського технологічного інституту, стосовно біографії В. І. Альбіцького, що дало змогу максимально повно реконструювати основні етапи його життя, інженерної, педагогічної та наукової діяльності, простежити його внесок у розвиток гідравліки й гідротехнічної інженерії;

– конкретизовано роль ученого у становленні Харківського технологічного інституту як провідного центру вищої технічної освіти кінця ХІХ – початку ХХ ст.;

– запропоновано періодизацію життєвого шляху і наукової діяльності В. І. Альбіцького з урахуванням основних етапів його професійної еволюції;

– визначено наукову й практичну значущість його досліджень у галузі гідравліки, зокрема щодо вдосконалення методів розрахунку гідродинамічних процесів, розробки систем очищення трубопроводів і застосування гідротехнічних споруд у міському водопостачанні;

– обґрунтовано, що створення В. І. Альбіцьким першої Гідравлічної лабораторії на території сучасної України в стінах Харківського технологічного інституту стало важливим кроком у розвитку експериментальної бази гідротехнічних досліджень;

– виявлено науково-технічні досягнення ученого у сфері вдосконалення трубопровідних систем, методів їх очищення й ізоляції, які отримали визнання і патентний захист не лише в межах Російської імперії, а й за її кордонами;

– обґрунтовано, що В. І. Альбіцький першим на території сучасної України підняв питання про формування Гідротехнічного факультету або інституту, що стало основою для розвитку спеціалізованої інженерної освіти у сфері гідротехніки;

– встановлено, що всі 97 наукових праць ученого, серед яких уперше ідентифіковано 59 невідомих раніше робіт, включно з опублікованими й неопублікованими рукописами, після смерті автора були вилучені, що ускладнило їх подальше наукове використання, проте дослідження дозволило

реконструювати зміст та оцінити значущість цих напрацювань для розвитку науки;

– визначено життєвий шлях В. І. Альбіцького після завершення його діяльності у Харківському технологічному інституті, а також уточнено обставини його останніх років життя, які раніше не були детально висвітлені в історичній науці;

– набули подальшого розвитку вивчення тих педагогічних концепцій В. І. Альбіцького, які сприяли підняттю якості підготовки інженерів в умовах індустріалізації.

Достовірність результатів дослідження визначена використанням і науково коректним потрактуванням матеріалів значної джерельної бази. Результати проведеного А. О. Панасюком дослідження є оригінальними, здобутими і опублікованими безпосередньо автором. Вони достатньою мірою відображені у наукових статтях, опублікованих у вітчизняних фахових та (категорії «А» і «Б») виданнях, а також у матеріалах конференцій, які відбивають основний зміст дисертації і здобуті автором наукові результати.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність. Представлена до захисту дисертація А. О. Панасюка є самостійною завершеною працею, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (575 найменувань, включаючи вітчизняні та закордонні публікації) та 33 додатків. Зазначена структура дисертації відповідає логіці й послідовності постановки й розв'язання поставлених завдань.

Наведені висновки до окремих розділів і дисертації в цілому є обґрунтованими, відповідають змісту роботи, у яких належним чином відображено основні положення, одержані автором за результатами дослідження.

Академічна доброчесність. На підставі вивчення тексту дисертації та наукових праць А. О. Панасюка, у яких висвітлені основні наукові результати дослідження, можна дійти висновку, що дисертаційна робота виконана самостійно, не містить плагіату і відповідає вимогам академічної доброчесності.

Усі результати, які винесено дисертантом на захист, отримані самостійно і містяться в опублікованих ним працях.

Зауваження та дискусійні положення. Високий рівень здійсненого дисертантом дослідження вимагає звернути увагу не стільки на окремі його недоліки, скільки про побажання щодо додаткового опрацювання окремих сюжетів життєвого шляху Василя Альбіцького при підготовці автором на основі дисертації монографії, на що робота, безумовно, заслуговує. Бо, дисертаційна робота, на жаль, є обмеженою в об'ємі і чимала кількість цікавих моментів життя та професійної діяльності Василя Альбіцького залишилась поза текстом дисертації.

Зауваження:

1) В дисертації присутні деякі невдалі вислови. Наприклад, «...особистісних якостей...» (с.24, 70, 71) (треба – властивостей).

«Зарубіжна»... (с.41, 44). Краще – «закордонна».

«...персональні досьє...» (с. 53). Краще – «особові справи».

«...винятковість розвідок таких дослідників...» (с. 73). Краще – «вагомий внесок».

2) Просопографія вивчає, все ж таки, не особистостей, а більшою мірою, колективні біографії. Скоріше, в дисертації використано індуктивно-дедуктивний метод.

3) Не зрозуміло, чому автор дисертації не виділив окремо період історіографії дорадянського періоду. Він невеличкий, але його можна було виділити. Тим більш, що, наприклад, роботу С. А. Венгерова 1889 р. автор використовує.

4) При характеристиці Валдайської височини (с. 156) було б непоганим для розуміння значущості та складності досліджень, проведених В. І. Альбіцьким, навести її висоти – від 150 до 200 м, максимальна точка – 347 м.

5) Непогано було б визначити бездоганне володіння В. І. Альбіцьким математичним апаратом, його дружбу на цьому ґрунті з проф. І. І. Белянкіним.

Отже, незважаючи на висловлені зауваження, які носять, насамперед, рекомендаційний характер та можуть бути виправленими у подальших дослідженнях, можна зробити висновок, що дисертація Панасюка Андрія Олеговича «Професор Василь Іванович Альбіцький – вчений, педагог, фундатор дослідницької справи в галузях гідравліки та гідротехніки на українських теренах кінця ХІХ – початку ХХ ст.» є самостійною, завершеною науковою працею, її висновки є цілком обґрунтованими. Наукові праці автора, опубліковані за темою дисертації, достатньо висвітлюють її основні положення та висновки. Можна констатувати відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової основи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. Автор дисертації заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 - історія та археологія.

Офіційний опонент –

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства,

культурології та історії науки

Національного технічного університету

«Харківський політехнічний інститут»

Дмитро ЖУРИЛО